

המרכז לפנסיה, ביטוח ופסיכולוגיה כלכלית
The Center for Pension, Insurance & Economic Psychology

ריסון לצד אימוץ: כיצד משתפים פעולה עם הגולם?

פרופ' (אמריטוס) דויד לייזר

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

השיח הציבורי והאקדמי על בינה מלאכותית במערכת ההשכלה הגבוהה נסב ברובו סביב תשתית, פדגוגיה ואתיקה: כיצד למנוע העתקה, כיצד לשלב כלים בהוראה, אילו הנחיות שימוש לקבוע. דיון זה חשוב, אך מחמיץ שאלה עמוקה יותר, הנוגעת לעצם הארכיטקטורה של המחשבה האנושית, ובעלת השלכות מהותיות למבנה ההשכלה הגבוהה כפי שנראה.

מבנה הידע נבנה מתוך זיקה עמוקה, שמוכחת בניסיון, בין מה שאדם מסוגל לייצר לבין מה שהוא מסוגל להבין. מי שהתמודד עם כתיבת דיסרטציה, למשל, בנה את הכלים והפיגומים המאפשרים לו להבין ספר שלם, לעקוב אחר טיעון מתמשך, לבקרו, או לזהות בו סתירה פנימית. כל פריט ידע חדש נבחן מול מה שכבר קיים דרך עימות, השוואה והטמעה. מדובר באינטגרציה פעילה, ולא באיסוף מידע גרידא.

התרומות של גוגל, ובעקבותיו של הבינה המלאכותית, עלולות להטעות: שניהם אכן עונים על השאלה שנשאלה, אך אינם מעשירים את הרשת הפנימית. סטודנט המוותר על לימוד והיזכרות ופונה לגוגל אינו בונה בסיס ידע. אך אם גם את מאמץ הסינתזה הוא יאציל למכונה, הרי שיוותר על בניית התשתית שתאפשר לו לשפוט בעתיד.

יולי 2026

המרכז לפנסיה, ביטוח ופסיכולוגיה כלכלית

The Center for Pension, Insurance & Economic Psychology

נהוג להצביע על סכנה הנקראת "היעדר חשיבה ביקורתית". רבים מנסים ללמד מיומנות זאת. אלא שאין היא מיומנות מנותקת, עצמאית ומקומית, הניתנת להפעלה על כל פיסת מידע בפני עצמה. זהו מסגור מוטעה. חשיבה ביקורתית אינה אלא פרי אותו מסד ידע.

נחשוב לרגע על שופט היושב על כס המשפט. אין הוא בוחן רק את הפריט המונח לפניו במנותק, אדרבא, נשען הוא על רשת ענפה של השוואות ותקדימים שנצברה על פני שנים. הכרעתו מושתתת על צבירה והטמעה של אינספור תקדימים. מסד הוא תנאי ל"שיפוט" במובן המלא. חוק רוס אשבי מלמד כי מערכת יכולה לשלוט במורכבות רק אם היא ניחנת במורכבות פנימית גדולה יותר. מי שנשען על פלט של מודל שפה בלי לפתח כלים פנימיים להערכתו ולביקורתו, הופך לשופט חסר-כלים מול מערכות מורכבות ממנו.

למי מיועדת בניית הארכיטקטורה?

עד כה תואר מנגנון קוגניטיבי החל על כל לומד באשר הוא. אך מנגנון זה מעורר שאלה מערכתית שקשה להתחמק ממנה: איזה חלק מבאי ההשכלה העל-תיכונית אכן זקוק, מסוגל ומעוניין, לעבור תהליך של בניית בסיס ידע מקיף ועמוק כזה? אני סבור שיש להכיר בכך שיעד זה – בניית שיפוט המבוסס על תהליך ממושך ומסודר של צבירת ידע וליבונו – אינו יעד מציאותי אך גם לא נחוץ לכלל האוכלוסייה. עבור מרבית הציבור, גישה ממוקדת לידע, מתווכת בכלים טכנולוגיים ובאנשי מקצוע מוסמכים, עשויה להספיק לצרכיהם המעשיים.

יולי 2026

המרכז לפנסיה, ביטוח ופסיכולוגיה כלכלית

The Center for Pension, Insurance & Economic Psychology

לפיכך, המשמעות המוסדית מרחיקת לכת הרבה מעבר לשינוי פדגוגי. לפני כשלושה עשורים קבעה המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג) הבחנה מהותית בין אוניברסיטת מחקר למכללת הוראה – והגדירה שני יעדים לגיטימיים שונים, ללא דירוג היררכי. נראה שאנו זקוקים כעת להבחנה מהותית בסדר גודל דומה: מוסדות שתפקידם בניית אותו מסד ידע מקיף לסטודנטים שלהם – תהליך המחייב זמן ומאמץ תוך מידור מפוכח של השימוש בבינה מלאכותית – ולצדו מסלולי הכשרה המכירים בבינה המלאכותית ככלי עבודה מרכזי.

ההבהרה המוסדית הנדרשת היא אילו תהליכי אינטגרציה חייבים להישאר בידי הלומד עצמו כפעולה שאין לה תחליף, ובאילו מסגרות ניתן להיעזר בתיווך. בלי הבחנה כזו, אנו עלולים לגדל דור בעל נגישות אינסופית למידע, אך נטול הקיבולת הקוגניטיבית לעבד אותו – ולהחמיץ את ההזדמנות להתאים את המערכת למי שאכן מתאים למסלול הממוקד, שיביא לתועלת רבה לכלל החברה.

יולי 2026